WFD WESTMINSTER FOUNDATION FOR DEMOCRACY

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ

Трошкови емиграције младих

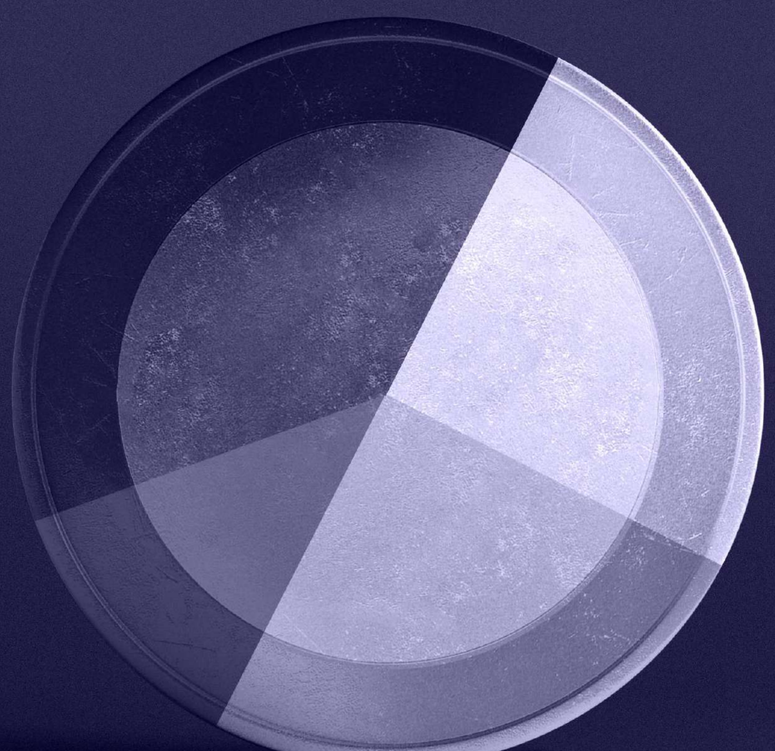

Western Balkans
Democracy Initiative

Funded by UK Government

Садржај

П

Предговор

Страна 3

У

Увод

Страна 4

1

Статистика миграција

Страна 7

2

Економска природа миграција

Страна 12

3

Трошкови емиграције становништва

Страна 18

3.1
Колико износе укупни трошкови школовања које је окончано 2018. године?
Страна 20

3.2
Колики су ефекти на економску активност?
Страна 29

3.3
Економска корист миграције становништва
Страна 35

4

Закључак

Страна 38

Funded by UK Government

Предговор

Истраживачка студија „Трошкови емиграције младих“ прва је такве врсте која је пружила податке о емиграцији из Србије и одговорила на питање: колико Србију кошта емиграција младих.

Ово је врло једноставно питање, али се дотиче веома сложеног феномена. Иако је било истраживања о разним мотивима и узроцима емиграције, што је сложен глобални феномен који је постојао од почетка човечанства, било је врло мало или нимало података о стварним трошковима емиграције.

Ова студија представља процену трошкова и финансијског утицаја на Србију и губитке које изазива забрињавајуће велики број људи који сваке године напушта Србију. Истраживање квантификује ефекте и импликације емиграције на целокупну српску економију и губитке у бруто домаћем производу (БДП), при чему се ближе разматра како се дознаке троше.

Намера је да се ови подаци презентују доносиоцима одлука, широј јавности, медијима и државним и недржавним актерима. Надамо се да ће податке користити широка коалиција актера која би тада могла представити политичка решења о томе како се борити и смањити трошкове емиграције младих и њене негативне ефекте.

Очекујемо да ће ова студија иницирати и ширу дискусију на тему емиграције младих. Студија је спроведена од стране Института за развој и иновације, *think thank-а* из Србије уз подршку Вестминстерске фондације за демократију (ВФД). Фондација се захваљује Институту за развој и иновације за ову опсежну и детаљну студију и британској влади за подршку у објављивању студије.

ВФД је британска јавна установа посвећена подршци демократије широм света. У августу 2018. године ВФД је покренуо нову трогодишњу регионалну иницијативу за Западни Балкан под називом „Демократска иницијатива за западни Балкан“. Иницијативу финансира Фонд за спречавање конфликата, стабилност и сигурност британске владе.

Емил Атанасовски
Директор ВФД за Западни Балкан

Жељка Пантелић
Представник ВФД у Србији

Funded by UK Government

Увод

Феномен миграција прати човечанство готово од његовог постанка. Смењивали су се кроз историју узроци миграционих кретања, њихов обим и динамика, као и појавни облици, али дубок и значајан социјални, демографски, културолошки и економски ефекат овог процеса остао је присутан.

Данас, када знање постаје најважнији економски ресурс, миграција радне снаге постаје доминантан облик миграционих токова. С друге стране, потпуна доступност информација о земљама дестинацијама ове токове значајно убрзава. У времену када се на форумима и друштвеним мрежама може у потпуности информисати о томе шта чека хирурга у Скандинавији, професора у Кини, грађевинског радника у Русији или разносача пица у Канади, када се из спаваће собе могу прегледати огласи и аплицирате за посао, а већ сутрадан обавите интервју видео-линком, напуштање матичне државе није више тако велики подухват какав је био пре само 30 година. Уз све наведено постоје и стимулативне имиграционе стратегије развијених земаља, које проактивним политикама настоје решити све израженији проблем недостатка квалификоване радне снаге са којим се последњих година сусрећу, а који је идентификован као значајан ограничавајући фактор њиховом даљем расту и развоју.

Глобално убразање мобилности радне снаге померило је и фокус стручне јавности ка феномену миграција. Број радова посвећених узроцима и последицама глобалног тренда интензивирања миграционих кретања, као и значајно различити погледи и закључци по овом питању, само потврђују комплексност ових процеса. У погледу конкретне државе из које се емигрира, према професору Полу Колиеру (*Paull Collier*[1]), основна питања су ко емигрира, колико људи емигрира и на колико дуг период напуштају земљу. Данас је већ потпуно јасно да је неопходно уважити двосмерну природу ефеката миграционог тока и да се и поред несрећно усвојене синтагме „одлив мозгова“, ипак не може једнозначно прогласити негативним за једну друштвену заједницу процес емиграције. Потребно је сагледати и све потенцијално позитивне ефекте, како би кроз пажљиво дефинисане мере и платформе они били искоришћени.

1 Професор економије и јавних политика (Blavatnik School of Government at the University of Oxford) и аутор књиге „Егзодус: Како миграције мењају наш свет“.

Funded by UK Government

Измерити укупни ефекат заправо значи, пре свега, имати увид у то ко емигрира.

Измерити укупни ефекат заправо значи, пре свега, имати увид у то ко емигрира. Да ли су то млади људи у потрази за образовањем, неквалификовани радници у потрази за већим зарадама или се ради о висококвалификовани радницима и високообразованим лицима који трагају за системом са већим шансама за професионално унапређење и вишим животним стандардом? Јасно је да одлазак студената, поготово ако планирају да се врате, представља пожељно миграционо кретање са аспекта једне заједнице. Одлазак неквалификованих радника такође може имати нето позитиван ефекат, будући да ће у развијеним земљама креирати већу додату вредност, бити ефикасније ангажовани и значајно боље плаћени, што би се најпре кроз дознаке и евентуално инвестирање, а потом и кроз стечене пензије благотворно одразило на привреду матичне земље. Ипак, интензивирани одлазак високообразованог становништва, квалификованих и висококвалификованих радника по правилу са собом носи потенцијално значајне, како социолошке, тако и економске негативне ефекте. Демографи већ неколико година упозоравају да је природа данашњих одлазака из Србије потпуно другачија од оне из осамдесетих и деведесетих. Да између осталог, боље пословне понуде и краћи адаптивни период омогућавају емиграцију читавих породица, чиме се учвршћује трајни карактер одласка с једне стране и значајно слаби интеракција са матичном земљом с друге стране (ређи доласци, ниже дознаке, смањење заинтересованости за инвестирањем и сл).

Према Џ. Акелрофу, што је више оних који одлазе то је мање атрактивно остати.

Такође, важно питање чије теоријске темеље поставља нобеловац Џорџ Акелроф (*George Akerlof*), јесте питање мотивације оних који остају. Према Џ. Акелрофу, што је више оних који одлазе то је мање атрактивно остати. Ако вам овај приступ делује превише филозофски, пробајте да замислите радни дан медицинске сестре након што је претходно вече провела у разговору преко Скајпа са својом бившом колегиницом која већ ради у Норвешкој или мануелног радника у производњи који је у паузи прегледао инстаграм профил бившег колеге данас запосленог у Немачкој. Јасно је да питање мотивације свих оних који су још увек ту, а чија занимања су атрактивна и тражена у иностранству и који су под притиском тога почели да размишљају о одласку или се за одлазак припремају, представља реалан коинцидирајући проблем са негативним утицајем на продуктивност. Квантификација овог проблема је веома тешка, али нема двојбе да постоји веза обрнуте пропорције између интензитета емиграције и радне мотивације.

Србија се већ дужи период суочава са озбиљним демографским проблемима.

Србија се већ дужи период суочава са озбиљним демографским проблемима[2]. Препознати депопулациони трендови изнудили су активнију улогу државе у борби са овим проблемом, што је резултирало и првим конкретним стимулативним мерама подстицању рађања и ублажавању пада стопе наталитета. С друге стране, негативан миграциони салдо постаје све више актуелан и све значајније доприноси погоршању свеукупне демографске слике Србије. Постаје јасно да се ради о глобалном проблему земаља у развоју за који не постоји универзално решење, већ захтева комплексан скуп мера које уважавају специфичности сваке појединачне државе и које би требало да тангирају низ социо-економских сфера како би биле делотворне у средњем року. Овим радом се покушава, на бази јавно доступних демографских статистика, статистика образовања и макроекономских података, квантификовати утицај актуелног емиграционог тренда на привреду Републике Србије и поставити основ за даље детаљније и дубље анализе.

2 Нпр. смањење укупног броја становника.

Три кључна питања на која се анализом покушава одговорити су:

1. **Колики је износ просечног трошка школовања високо-образованог лица?**
2. **Колики је опортунитентни трошак у погледу потенцијалног раста БДП генерисан годишњом емиграцијом становништва?**
3. **Који су и колики позитивни ефекти миграционог тока на привреду Србије?**

1 Статистика миграција

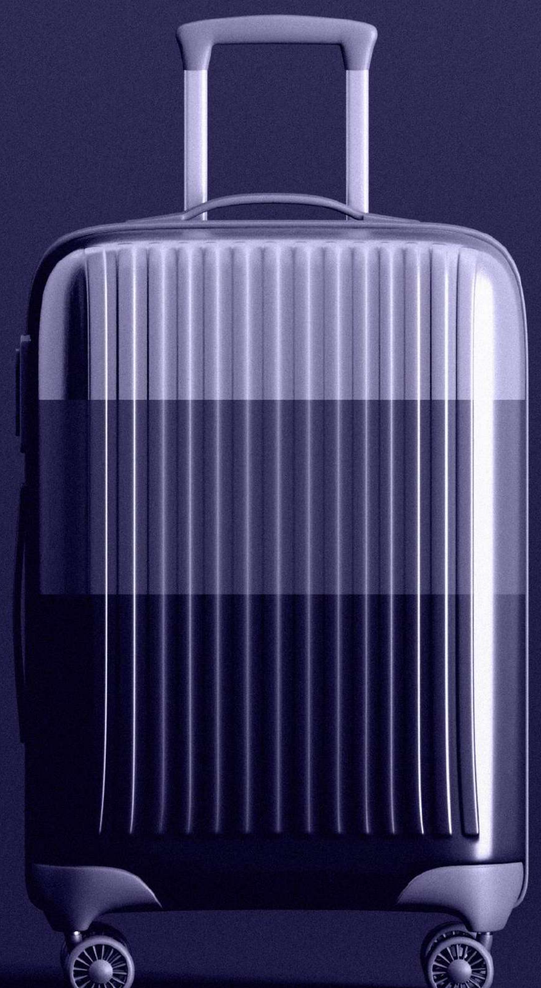

У Републици Србија присутан је тренд старења становништва и смањења укупног броја становника. Узрок оваквог кретања је удружени утицај негативног природног прираштаја и интензивираног емиграционог тока. Републички завод за статистику не располаже подацима о обиму и карактеристикама спољних миграција. Такође, не постоји ниједна организација у земљи нити у иностранству која има прецизну евиденцију о мигрантима из Србије, те се не са сигурношћу не може говорити о старосној или образовној структури миграната.

У Извештају о међународним миграцијама ОЕЦД процењује да је из Србије у периоду од 2012. до 2016. године отишло око 245.000 лица

Процене броја миграната из Србије пружа Организација за економску сарадњу и развој (ОЕЦД). У Извештају о међународним миграцијама[3] ОЕЦД процењује да је из Србије у периоду од 2012. до 2016. године отишло око 245.000 лица. Ово значи да је према проценама ове организације из Србије у земље чланице ОЕЦД у просеку годишње емигрирало око 49.000 људи. Највише их је, како се наводи у Извештају, напустило Србију 2015 – око 60.000, док је у 2016. години тај број био за око 15.000 мањи. Треба напоменути да су подацима обухваћена сва лица која напуштају земљу, тако да су између осталог укључена и лица која су у иностранство отишла услед рада на привременим пословима сезонског типа, лица која су налазе на школовању, међукомпанијски трансфери радника и други облици тзв. привремене миграције (*temporary labour migration*).[4]

Према статистици ОЕЦД више од половине миграната из Србије одлази у Немачку, око 17% у Аустрију, док је Словенија на трећем месту. Управо из разлога што се према ОЕЦД приступу обухватају и привремене миграције није занемарљив број оних који се у Србију враћају, а који је у просеку за овај петогодишњи период износио око 33.300, чиме се долази до нето одлива становништва у просеку од око 15.700 лица годишње[5]. Утврђивање веродостојности ових бројева и природе њиховог одлазака по питању трајности препуштамо статистичарима, демографима и радним групама и остајемо фокусирани на процену трошкова школовања једног лица које је емигрирало и процену укупног економског ефекта у моделу који се користи ОЕЦД подацима као јединим доступним.

Према подацима УН, ван граница Србије 2015. године до када УН располажу подацима живело је око 964.000 људи који су рођени у Србији.

3
International Migration Outlook 2018, OECD.

4
За облике привремене миграције видети International Migration Outlook 2018, OECD, стране 25–34. Такође, детаљни мета подаци за сваку појединачну земљу чланицу ОЕЦД приказани су на странама 315–319 поменутог Извештаја.

5
https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG

ПРОСЕЧНИ БРОЈ МИГРАНАТА

ОД ОКО 15 ХИЉАДА

ОД ОКО 49 ХИЉАДА

Извор: ОЕЦД

Структура миграната из Србије према земљи дестинацији, 2016. година

Немачка	52,4 %	САД	3,1 %
Аустрија	16,8 %	Француска	2,4 %
Словенија	6,2 %	Италија	1,8 %
Шведска	3,7 %	Норвешка	1,7 %
Швајцарска	3,5 %	Остале земље	8,4 %

Извор: ОЕЦД

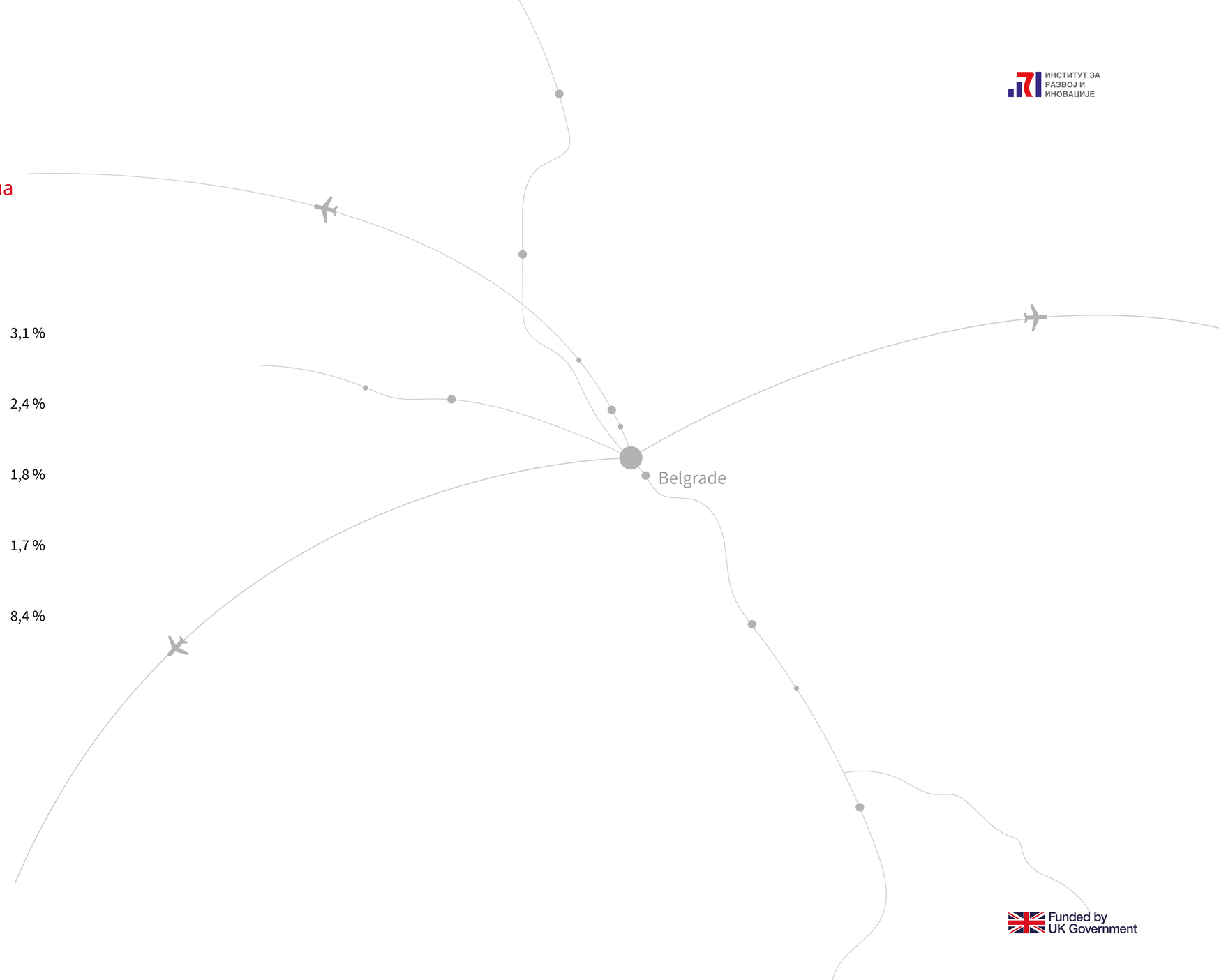

Према подацима УН, ван граница Србије 2015. године до када УН располажу подацима живело је око 964.000 људи који су рођени у Србији.

Број миграната из Србије је растао у периоду од 1990. до 2000. године, затим се број смањивао до 2010, када почиње да расте све до 2015. године

Поред ОЕЦД одређену статистику миграција воде и Уједињене нације (УН) и агенција за статистику Европске Уније (Евростат). Уједињене нације располажу подацима о броју миграната од 1990. године и приказују тај број на сваких пет година. Међутим, подаци УН, за разлику од података ОЕЦД, не прате само новопридошле мигранте из одређене земље, већ посматрају укупан број миграната из једне земље, без обзира на период када су се доселили. Број миграната из Србије је растао у периоду од 1990. до 2000. године, затим се број смањивао до 2010, када почиње да расте све до 2015. године. Према подацима УН, ван граница Србије 2015. године до када УН располажу подацима живело је око 964.000 људи који су рођени у Србији. Од укупног броја миграната 99% је отишло у развијене земље, док је само 1% миграната из Србије отишао у земље у развоју. Према подацима УН за 2015, око 850 хиљада миграната српског порекла живи у Европи, што је око 90% од укупног броја миграната из Србије. Око две трећине, односно скоро 600.000 миграната, се населило у земље Западне Европе, и то највише у Аустрији – око 200,000, затим у Швајцарској око 170.000, у Немачку мигрирало је око 100.000 становника Србије, а у Француску око 85.000 људи. У земље Источне Европе емигрирало је само 5% њих, и то доминантно у Мађарску. У Северну Европу отишло је око 20.000 миграната, а у Јужну Европу око 45.000 становника, и то првенствено у Италију. У Канади и САД живи приближно једнак број миграната из Србије, око 35.000, док је у Аустралији и на Новом Зеланду за 5.000 миграната више. Што се тиче миграција у Африку око 4.000 становника је мигрирало доминантно у Јужноафричку Републику. У азијске земље је мигрирало још мање становника – око 3.000, а у земље Латинске Америке занемарљиво мали број људи. Подаци Евростата нису потпуни имајући у виду да недостају подаци о миграцијама у Немачку, Француску, али и прекоокеанске земље, док серија података има нагле падове, или пак прекиде у појединим годинама и земљама у зависности од расположивости података.

Funded by UK Government

Земље у којима живи највише људи рођених у Србији, 2015.

Аустрија	195.177
Швајцарска	168.629
Немачка	106.673
Француска	84.701
Италија	45.581
Мађарска	38.724
Аустралија	37.967
Канада	35.859
САД	28.334
Словенија	28.334

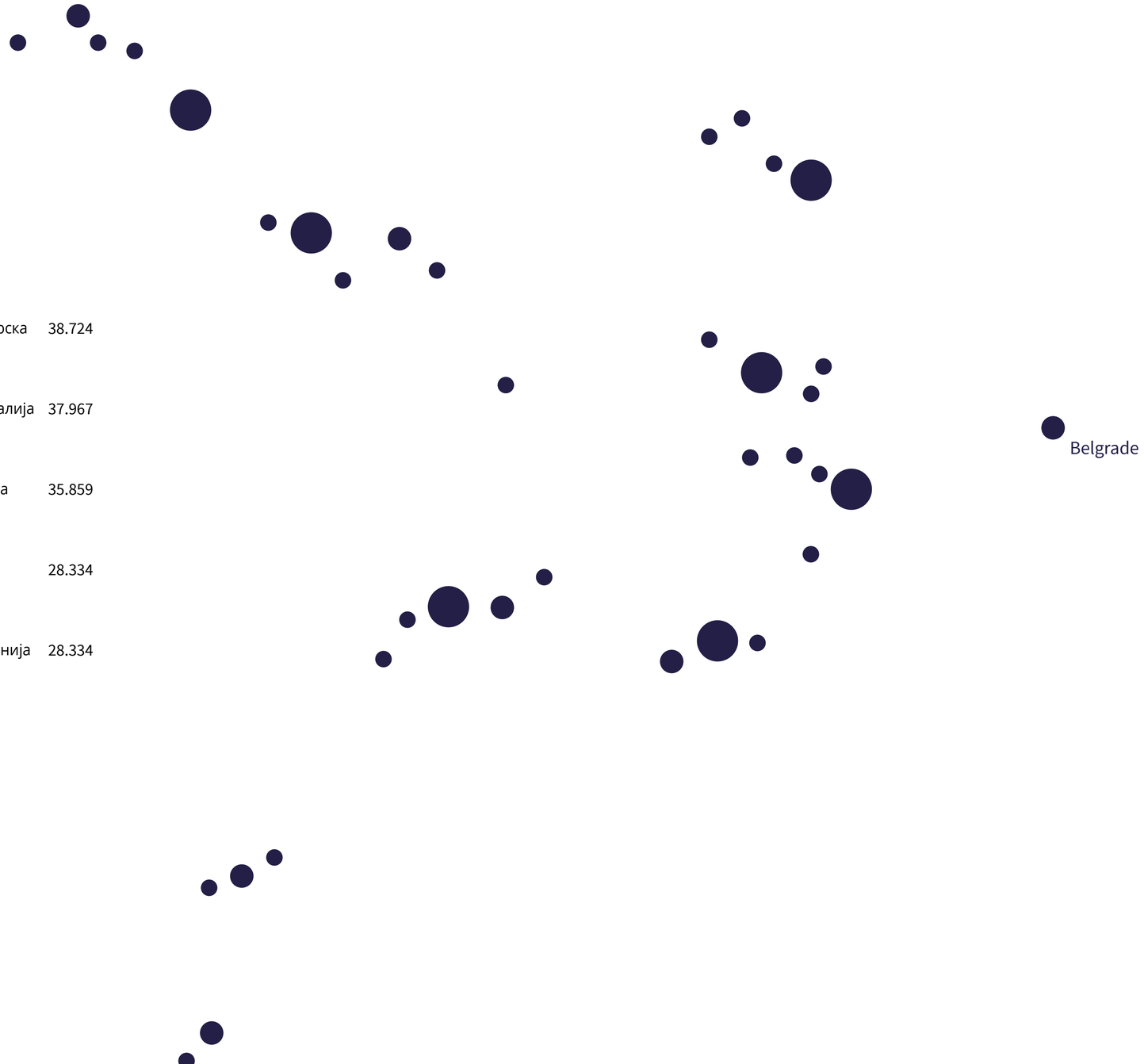

Извор: УН

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ
WFD
Funded by UK Government

2 Економска природа миграција

Први поглед на неколико основних макроекономских показатеља земаља региона и земаља атрактивних дестинација емиграната са ових простора указују да те значајне разлике могу генерисати мотивациони импулс ка одлуци да се емигрира.

Алармантно висока незапосленост управо оног дела популације који је најмобилнији, креира кључни проблем са којим се млада особа сусреће након завршеног школовања – наћи посао у струци или наћи било какав посао. Износи минималне зараде која је испод минималне потрошачке корпе и износ просечне зараде која је испод просечне потрошачке корпе описују перспективе оних који пронађу посао. Коначно, ниво БДП per capita, као мера стандарда становништва указује на квалитет живота који се може очекивати. Поређење са развијеним земљама кроз само ових неколико индикатора ствара прилично депримирајућу слику. Тако су просечне нето зараде у Немачкој и Аустрији, као најчешћим земљама дестинацијама наших суграђана, шест пута веће од оних у Србији, уз БДП по глави становника који је седам пута већи и стопе незапослености младих које су око четири до пет пута мање него у Србији. Разлике су још драстичније ако се поређење прошири на земље Скандинавије и Швајцарску.

Иако млади људи приликом доношења одлука не приступају анализи сувопарних макроекономских индикатора њихова манифестација у свакодневном животу је и више него присутна и представља тзв. *push* факторе.

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ

Неколико основних макроекономских показатеља земаља региона и земаља атрактивних дестинација емиграната

ЗЕМЉЕ ИЗ КОЈИХ СЕ ЕМИГРИРА

	БДП per capita	Стопа незапослености младих	Просечна месечна нето зарада	Стопа ризика од сиромаштва и социјалне искључености
Србија	5.800 $	30,3 %	379 €	39,0 %
Бугарска	7.530 $	12,2 %	339 €	40,2 %
Хрватска	12.424 $	25,4 %	720 €	27,8 %
Македонија	5.174 $	40,8 %	349 €	41,4 %
Румунија	9.768 $	13,1 %	385 €	37,3 %
Мађарска	13.158 $	9,5 %	542 €	26,7 %
Црна Гора	7.076 $	28,2 %	479 €	/

Поређење са развијеним земљама кроз само неколико индикатора ствара прилично депримирајућу слику.

Извори: ОЕЦД, ММФ, Евростат, *Federal Reserve Bank of ST.Louis* и Мин. финансија Републике Србије.
Подаци представљају просек за период 2015–2017, сем за стопу ризика од сиромаштва где је просек за период 2013–2015.
БДП per capita је изражен у доларима, а просечна месечна нето зарада у еврима.

Funded by UK Government

Неколико основних макроекономских показатеља земаља региона и земаља атрактивних дестинација емиграната

ЗЕМЉЕ У КОЈЕ СЕ ЕМИГРИРА

	БДП per capita	Стопа незапослености младих	Просечна месечна нето зарада	Стопа ризика од сиромаштва и социјалне искључености
Словенија	22.071 $	13,9 %	996 €	18,2 %
Немачка	42.882 $	6,2 %	2.306 €	19,6 %
Аустрија	45.459 $	6,2 %	2.306 €	18,1 %
Шведска	51.579 $	13,8 %	2.828 €	18,2 %
Норвешка	73.441 $	8,4 %	3.831 €	15,4 %
Швајцарска	81.213 $	7,3 %	5.300 €	18,0 %
САД	58.108 $	10,3 %	2.500 €	/
Француска	38.690 $	18,1 %	2.231 €	17,7 %
Италија	30.941 $	28,3 %	1.754 €	29,2 %

Извори: ОЕЦД, ММФ, Евростат, *Federal Reserve Bank of ST.Louis* и Мин. финансија Републике Србије.
Подаци представљају просек за период 2015–2017, сем за стопу ризика од сиромаштва где је просек за период 2013–2015.
БДП per capita је изражен у доларима, а просечна месечна нето зарада у еврима.

Истраживања спроведена на ову тему: Јачање капацитета за инклузивни локални развој на југу Србије и Промоција изградње мира на југу Србије (Центар за слободне и изборе и демократију 2010. и 2013. године), Територијални капитал у Србији: структурни и делатни потенцијал локалног развоја (Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, 2013. и 2014. године) и Миграције студената (Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Републички завод за статистику, 2018. године) недвосмислено су идентификовала економску природу извора иницијалног покретачког притиска ка емигрирању. Посебно истичемо да је истраживање Миграције студената, у коме је учествовало укупно 11.013 студената државних и приватних факултета и високих школа, показало да трећина анкетираних планира одлазак у иностранство након завршених студија. Као главни разлог одласка чак 94,3% испитаника наводи разлог економске природе (немогућност налажења посла у струци, немогућност налажења било каквог посла, слабо плаћен посао у струци, немогућност професионалног напредовања, низак животни стандард, лоша економска ситуација), док преосталих 5,7% наводи разлог условно неекономске природе (корупција, поштовање закона и сл). Посебно се алармантан чини проценат од преко 90% студената који су изјавили да имају пуну подршку родитеља за одлазак у иностранство.

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ
Funded by UK Government

Разлози одласка из земље које наводе студенти

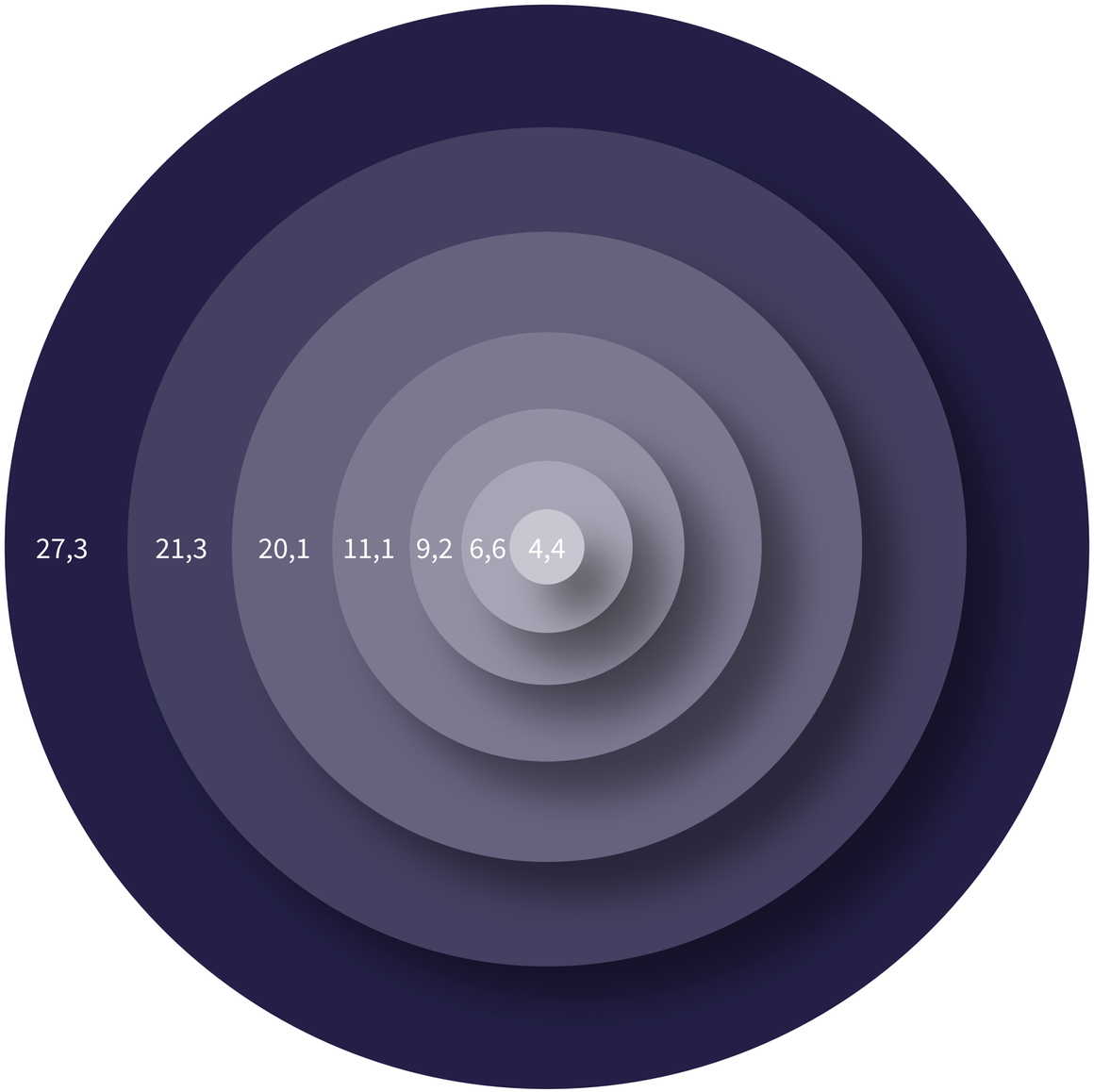

- Немогућност налажења посла у струци
- Слабо плаћен посао у струци
- Низак животни стандард
- Лоша економска ситуација
- Немогућност професионалног напредовања
- Друго
- Немогућност налажења било каквог посла

Извор: Истраживање Миграције студената, Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Републички завод за статистику

Funded by UK Government

3 Трошкови емиграције становништва

Услед емиграције младих људи економија и целокупно друштво једне земље се суочавају са позитивним и негативним ефектима тог одласка. Пре самог истраживања ефеката који утичу на Србију, корисно ће бити навести ефекте које студира литература посвећена миграцијама становништва.

Услед емиграције младих људи економија и целокупно друштво једне земље се суочавају са позитивним и негативним ефектима тог одласка.

Најдиректнији трошкови са којим се друштво сусреће јесте губитак уложених средстава у образовање. Друштво у зависности од степена образовања током 8, 12, 16 или чак преко 20 година, улаже у образовање појединца, а његовом емиграцијом то улагање постаје трошак, шта више, постаје инвестирање у земљу у коју се емигрира јер она добија образованог појединца без трошења новца на његово школовање.

Као једна од значајнијих негативних последица емиграције уочава се и смањење БДП-а услед смањења потрошње као најзначајније његове компоненте. Одласком из земље појединац престаје да троши у земљи и на тај начин осим што негативно утиче на макроекономске агрегате, долази и до урушавања пореске базе. Порески приходи буџета услед миграција се смањују како по основу ПДВ-а и акциза, тако и по основу смањења прихода од пореза на зараду и других пореских облика.

Такође, губитак креативног капитала је једна од негативних последица, која је посебно значајна у случају емиграције младих, јер они представљају базу из које долазе иноватори и имплементатори нових идеја и начина производње или пружања услуга. Као још један негативан ефекат истиче се повећање притиска на пензиони и здравствени фонд који настаје услед смањења броја младих у земљи, који би као потенцијални запослени у будућности плаћањем доприноса утицали на самоодрживости фондова обавезног социјалног осигурања.

Емиграцијом младих земља може осетити и користи од њиховог одласка, и то поготову ако повезаност емиграната и матице остане чврста. Свакако да су прва асоцијација на корист коју земља има од миграната дознаке. Затим, као важан позитиван фактор се истичу знање и искуство које млади доносе у земљу уколико се врате, а које су стекли док су били у емиграцији. Као још један од позитивних фактора се истиче и прилив капитала уколико емигранти новац зарађен у иностранству инвестирају у матицу.

Колико износе укупни трошкови школовања које је окончано 2018. године?

3.1

У покушају да се дође до одговора на ово питање кренуло се од података који су за Србију доступни на сајту Евростата за период 2013–2016. година, а који приказују трошкове образовања по нивоу образовања и по изворима финансирања. Полазна тачака је била укупан годишњи износ који држава и домаћинства заједно издвајају за образовне услуге.

МЕТОДОЛОШКЕ НАПОМЕНЕ

Подаци о трошковима високог образовања дати су збирно за струковне школе, основне академске студије и постдипломске студије. Наш просечни типски дипломац је на академским студијама провео пет година. То значи да је у случају дипломирања током 2018. године у предшколско кренуо 2000. године, па је било неопходно одредити историјске годишње издатке за образовање у свакој години појединачно у периоду 2000–2018. Процену ових износа извршили смо користећи се подацима прозводног приступа обрачуна БДП, односно приказаним аутпутом (вредност извршених услуга) сектора Образовање према Класификацији делатности NACE Rev2.

У прилог оправданости примене овог приступа иде чињеница да је аутпут ове делатности доминантно креиран од стране јединица сектора државе и као такав је, у складу са међународном методологијом, обрачунат према трошковном приступу (*input-cost* метод), односно добијен је следећом формулом: накнаде запосленима + међуфазна потрошња + потрошња основних средстава + остали порези на производњу (плаћени) – остале субвенције на производњу (примљене) + пословни вишак.

Узимајући у обзир компоненте које улазе у обрачун аутпута сектора Образовања јасно је да се ради о варијабли која је и концептуално и вредносно веома блиска износима укупног издвајања за образовање који нам је расположив за период од 2013. до 2016. године на сајту Евростата. Ову чињеницу смо искористили како би надоместили недостајуће податке за целу временску серију, а да се ради о врло сличним вредностима потврђено је поређењем у годинама за које су расположива оба податка. Такође, кроз ово поређење дефинисани су и коригујући коефицијенти, који су потом примењени на аутпут сектора Образовања у свим осталим годинама како би се проценом што више приближили Евростатовом концепту укупних издвајања за образовне услуге.

Важно је напоменути да РЗС врши процену тзв. необухваћене економије и дистрибуира је по делатностима, што значи да се у наведеним износима налази и онај део трошкова за образовне услуге који настаје ван формалних токова (нпр. трошкови приватних часова, преводилачких услуга, додатних курсева и сл). У наредој итерацији износи издвајања за услуге образовања су увећани пратећим трошковима, који се методолошки не налазе у иницијалним подацима. Овде се пре свега мисли на трошкове смештаја у ученичким и студентским домовима, као и трошкове државе везане за ученички и студентски стандард (стипендије и кредити). Након што су утврђени укупни годишњи износи извршено је есконтовање добијених вредности референтном каматном стопом Народне банке Србије, како би сви трошкови у овом осамнаестогодишњем периоду били сведени на данашњу вредност новца.

Паралелно, из базе РЗС обезбеђени су подаци о броју предшколаца, ученика и студената за сваку годину у наведеном периоду како би се израчунало издвајање по јединици посматрања. Овако креиран скуп података омогућио нам је процену трошкова школовања по нивоима образовања, односно одговор на питање: колико је просечно државу и домаћинство коштало основно, средње и високо образовање једног лица које је неки од ових нивоа образовања окончало календарске 2018. године. Напомињемо да се ради о просеку који код основног и средњег образовања не би требао да има значајна одступања, док се одступање од просека значајно повећава код академских студија, где се заправо ради о синтетичком показатељу трошкова школовања будући да је у њему садржан део од сваког академског нивоа. Прецизније процене је могуће извршити по појединачним факултетима и високим школама, специјалистичким профилима и постдипломским нивоима, што ће бити тема неког од будућих радова.

РЕЗУЛТАТИ

Резултати добијени применом наведене методологије показују да је у школовање нашег суграђанина од предшколског узраста, преко основне и четворогодишње средње до краја академских студија које су у просеку трајале пет година и окончане су 2018. године, уложено око 34 хиљаде евра. Трошкови средњошколског образовања које је трајало четири године и окончано 2018. године износили су близу 21 хиљаде евра, док су трошкови осмогодишњег основног образовања око 13,5 хиљада евра. Процену трошкова школовања лица са стеченом дипломом доктора наука значајно отежава недоступност података по потребним структурама. На основу расположивих информација долазимо до грубе апроксимације од око 55 хиљада евра просечног трошка укупног школовања једног доктора.

Трошкови школовања по особи, према образовном нивоу за школовање у 2018. години, у еврима

Извор: Прорачун аутора

Иако коришћење просека у анализи података може замаглити слику или пак бити интерпретирано на различите начине, напомињемо да ови износи представљају тек први корак ка квантификацији ефеката негативног миграционог салда. Сам скуп становника са академском дипломом је веома хетероген скуп у погледу трошкова по појединачном факултету, дужини трајања студија, стеченим степеном образовања, пратећим трошковима студирања итд.

У том погледу, постојање података о годишњем броју лица која су емигрирала, о старосној и образовној структури овог дела популације, њиховим плановима о повратку, о томе да ли се ради о појединцима или породицама свакако би значајно унапредило овај обрачун али са макроекономског становишта одступање прецизније квантификације од тренутно добијене не би довело до драматичне промене закључака до којих се овим приступом долази. Такође, посматрањем трошкова по годинама уочена је јака стабилност ове серије података, што омогућава узимање у обзир и оних који су школовање окончали пре 2018. године[6].

Као што смо навели, према подацима ОЕЦД просечан годишњи одлив становништва из Србије у периоду 2012–2016. година износи око 49 хиљада лица. Детаљна старосна и образовна структура овог контигента не постоји или барем није јавно доступна. У жељи да дођемо до процене трошкова школовања овог броја људи у првом кораку смо из скупа искључили лица узраста 0-5 година и кориговали скуп за лица са непотпуном основном или средњом школом (руководећи се приступом да нпр. једно дете које похађа шести разред и једно дете које похађа други разред у наш скуп посматрања улазе као један свршени основац и сл). Као оквир за ову процену базично је коришћена старосна структура популације, модификована у складу са претпоставком да је број деце у емиграционом току за половину нижи од учешћа у популацији. Што се тиче образовне структуре прилагођеног миграционог контигента за полазну основу користили смо образовну структуру лица на раду (боравку у иностранству) старијих 15 и више година према Попису становништва 2011. године.

Свесни да је последњих година убрзан тренд одласка високообразованих становника, као и да је метод којим се дошло до ове структуре у прошлости оспораван од стране струке у смислу потцењености учешћа високообразованих миграната услед начина на који су подаци прикупљени[7], за потребе овог рада креирали смо и Сценарио 2 у којем су учешћа три нивоа образовања изједначена, што је заправо значајно повећање удела високообразованих у укупном скупу и Сценарио 3 који је базиран на претпоставци да половину миграционог контигента чине високообразована лица.

Резултати показују да укупни трошкови образовања лица која напуштају Србију у једној години, у зависности од образовне структуре, варирају од скоро 960 милиона до нешто преко 1,2 милијарде евра. Поређења ради, укупан извоз информационо-комуникационих услуга у 2018. години износио је 1,1 милијарду евра, док се извоз целокупног сектора пољопривреде у родним годинама креће око 900 милиона евра.

Укупни трошкови образованих лица који напуштају Србију 960 милиона € – 1,2 милијарди €	
Извоз информационо-комуникационих услуга у 2018	1,1 милијарди €
Приходи целокупног сектора пољопривреде	900 милиона €

6 Владимир Станковић, Србија у процесу спољних миграција, страна 70. Имајући у виду да су у поменутим подацима присутна и лица чија је школска спрема непозната њихов број је дистрибуриан пропорционално броју лица за које постоје подаци о степену образовања.

7 Владимир Станковић, Србија у процесу спољних миграција, страна 69

Укупни трошкови образовања лица која напуштају Србију у једној години, у милионима евра

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ

Лица са основним образовањем

Лица са средњим образовањем

Лица са вишим и високим образовањем

Сценарио 1

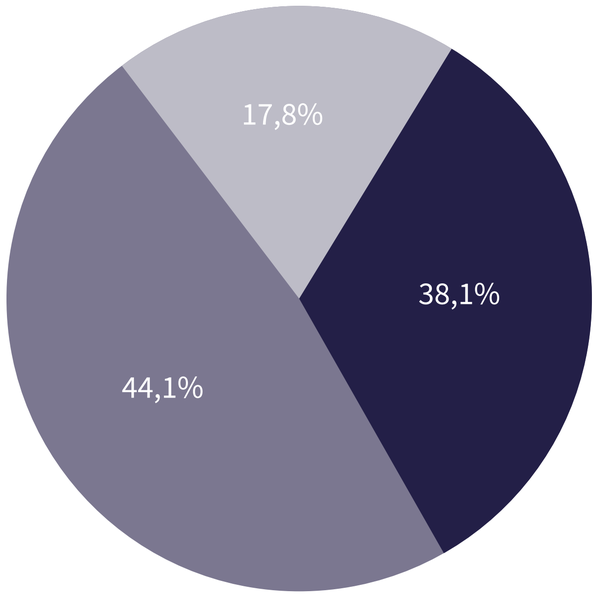

Сценарио 2

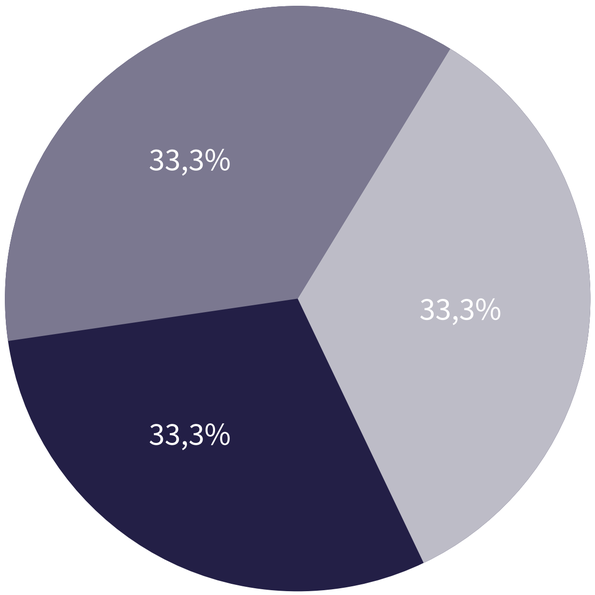

Сценарио 3

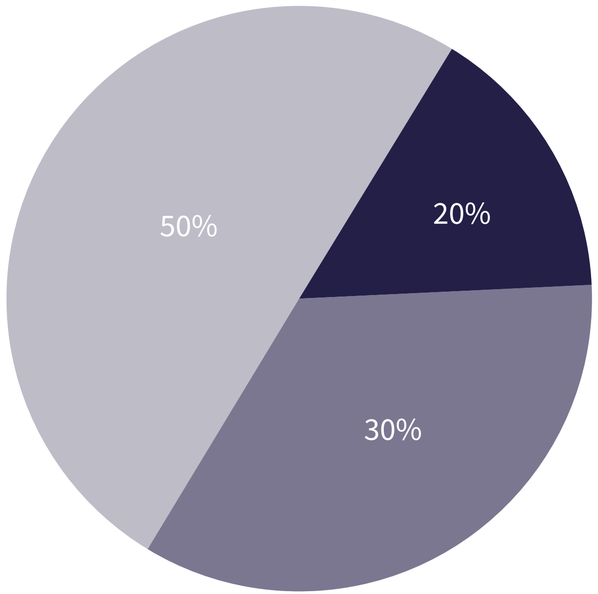

Извор:
Прорачун аутора

	Сценарио 1	Сценарио 2	Сценарио 3
Лица са основним образовањем	243,5	213,2	127,9
Лица са средњим образовањем	433,3	327,6	294,8
Лица са вишим и високим образовањем	287,0	536,3	804,4
Укупно	963,8	1.077,0	1.227,1

46.000 емиграната

Funded by UK Government

Као што је у уводном делу наведено овим подацима су обухваћена сва лица која напуштају земљу, од сезонских радника, преко размене студената до оних који су на обукама и стручним усавршавањима. По том приступу ОЕЦД објављује податке и о имиграционом току, тако да је услед двосмерности овог процеса просечан годишњи нето одлив становништва из Србије износи око 15.700 лица. Трошкови образовања примењени на овај број миграната износе од 300 до 400 милиона евра.

Funded by
UK Government

Укупни трошкови образовања лица која напуштају Србију у једној години, у милионима евра

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ

Лица са основним образовањем

Лица са средњим образовањем

Лица са вишим и високим образовањем

Сценарио 1

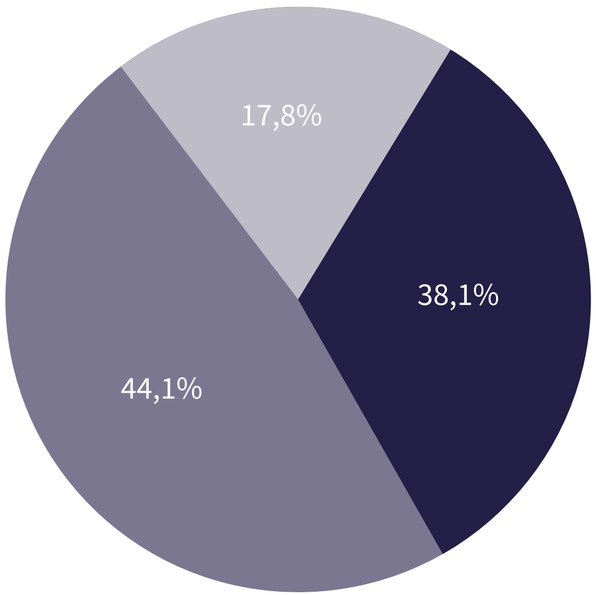

Сценарио 2

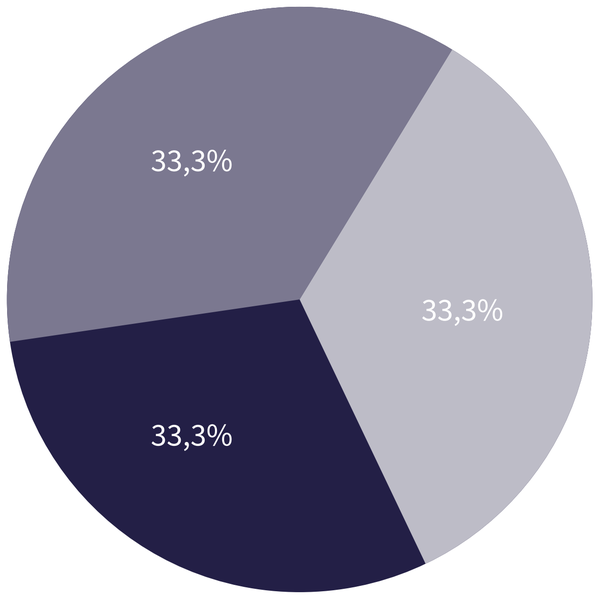

Сценарио 3

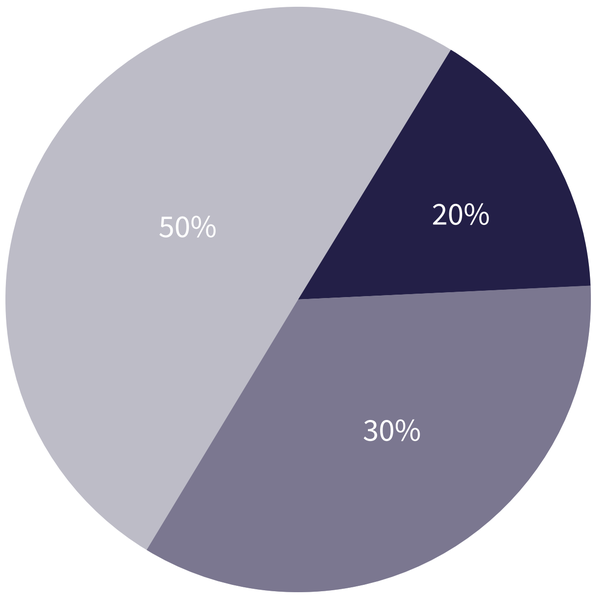

Извор:
Прорачун аутора

	Сценарио 1	Сценарио 2	Сценарио 3
Лица са основним образовањем	78,0	68,3	41,0
Лица са средњим образовањем	138,9	105,0	94,5
Лица са вишим и високим образовањем	92,0	171,9	257,8
Укупно	308,9	345,2	393,3

15.700 емигранata

WFD

Funded by UK Government

Ефекат укупног одлива, треба посматрати врло озбиљно јер без обзира на тренутно привремену природу једног броја тих одлазака они представљају корак ближе трајној емиграцији.

Детаљне структуре и статистике било оних који одлазе било оних који долазе не постоје, не зна се да ли се ради о сезонским радницима, ино-пензионерима, привременим исељењима ради усавршавања или школовања итд. То значајно отежава прецизну квантификацију крајњег ефекта миграционог тока. Међутим, мишљења смо да ефекат укупног одлива, треба посматрати врло озбиљно јер без обзира на тренутно привремену природу једног броја тих одлазака они представљају корак ближе трајној емиграцији посебно ако се имају у виду политике и мере развијених земаља.

Развијене земље у недостатку радне снаге осмишљавају различите политике привлачења радно способног становништва. Према извештајима из 2017. године, земље ЕУ су донеле нове мере, односно раде на олакшавању мера за останак радника из земаља трећег света. Циљ јесте да се надокнади квалификована радна снага која недостаје у појединим земљама. Тако је Аустрија изменила Закон о насељавању и боравишту 2017. године са циљем да олакша приступ тржишту рада и интеграцију у друштво квалификованим радницима који долазе из земаља трећег света. Естонија је развила стратегију „Радити у Естонији“ са циљем привлачења висококвалификованих радника. Немачка је предузела мере додатног обавештавања миграната, затим организацију стручних обука и тренинга, а све то како би се радним мигрантима олакшао приступ легалном тржишту рада и дугорочном запошљавању. Италија је склопила Меморандум о разумевању са Привредним коморама земаља трећег света и оснива се Национално удружење послодаваца, као и друга корпоративна удружења како би се поједноставиле процедуре запошљавања висококвалификованог кадра из ових земаља. Словачка је са Србијом потписала Протокол о сарадњи и запошљавању у новембру 2017. године, чиме је порастао број радника из Србије у Словачкој.

Земље ЕУ олакшавају и процедуре прихватања студената из земаља трећег света. Основна мера јесте да се студентима олакша приступ тржишту рада за време студија, али и након завршетка. Такође, олакшавају се административне процедуре везане за долазак на студије у земљу ЕУ, али и каснији останак након завршетка студија. Некада земље ЕУ таргетирају одређену земљу трећег света и креирају специфичне политике за привлачење студената и младих из тих земаља. Како би привукла студенте који би паралелно да раде и студирају, Аустрија је повећала број радних часова за студенте на 20 часова недељно. Такође, након завршетка студија, Аустрија дозвољава страним студентима да остану још годину дана да пронађу посао. Наведене мере подстичу и младе и радно способне грађане Србије да наставе своје образовање или да развију пословну каријеру у некој од земаља Европске Уније.

Земље дестинације високообразованих лица су неспорно на добитку самим њиховим доласком и инволвирањем у економски и друштвени систем. Тај „добитак“ значајно је већи од „губитка“ који због одласка трпи матична земља. Поред тога што се на тај начин ублажава проблем недостатка радне снаге треба узети у обзир и далеко већа издвајања државе и домаћинстава за образовне услуге у развијеним земљама. Према подацима Евростата за 2015. годину, годишње издвајање државе и домаћинстава за образовне услуге средњошколског нивоа износило је по ученику у Француској близу 11 хиљада евра, Немачкој 10,5 хиљада евра, док је у Србији утрошено нешто испод 1,5 хиљаде евра. Распон је још израженији код академског образовања, па тако у односу на издвајање у Србији од 2,8 хиљаде евра по студенту годишње Велика Британија троши скоро осам пута више, Шведска шест, Немачка скоро пет пута више итд.

Како би привукла студенте који би паралелно да раде и студирају, Аустрија је повећала број радних часова за студенте на 20 часова недељно.

Funded by UK Government

Укупна издвајања за образовне услуге у 2015. години по студенту/ученику, у еврима

Укупна издвајања за образовне услуге у 2015. години по студенту/ученику, у еврима		
	Високо	Средње
Србија	2.882 €	1.489 €
Немачка	13.137 €	10.457 €
Француска	13.333 €	10.900 €
Аустрија	14.074 €	9.410 €
Шведска	17.011 €	9.100 €
Велика Британија	21.682 €	8.796 €

Извор: Еуростат

Трошкови школовања представљају трошкове дужег временског периода у прошлости. Поред тога, одлазак одређеног броја људи у иностранство има већ тренутни ефекат на привреду једне земље и генератор је изгубљене користи у будућности, што је заправо дефиниција опортунитетног трошка. Иако се овај трошак везује за одлуке појединца, у нашој анализи ћемо га приписати целокупном друштву. Препуштајући демографима и социолозима да препознају и опишу ефекте миграционих токова на старење популације и свеукупни друштвени развој, фокус рада остаје на идентификовању величине утицаја на економску компоненту друштвеног прогреса. У тој намери, број лица која просечно годишње напусте Србију доводимо у везу са БДП као мером привредне активности једне земље.

Колики су ефекти на економску активност?

3.2

Према производном приступу мерења привредне активности БДП представља укупну креирану бруто додату вредност од стране резидентних институционалних јединица у току једне године, увећану за порезе и умањену за субвенције. Бруто додата вредност је заправо укупна вредност продукованих производа и пружених услуга умањена за међуфазну потрошњу, односно за оперативне, материјалне и нематеријалне, трошкове који су настали приликом обављања производње или вршења услуге. Користећи се званичним подацима о креираној бруто додатој вредности и укупном броју запослених долазимо до показатеља продуктивности – бруто додата вредност по запосленом. Овај показатељ значајно варира од делатности до делатности, па је уочљиво да је, на пример, у делатностима ИКТ-а и Финансијских делатности изузетно висок, што је очекивано будући да је доминантан део запослених у овим делатностима високообразовани кадар. Са друге стране, у делатностима које традиционално упошљавају велики број радника са нижом стручном спремом као нпр. угоститељство или имају изражено хетерогену структуру запослених као у случају здравства, овај показатељ узима ниже вредности. У наредној табели приказана је бруто додата вредност по запосленима за сваку делатност. Због специфичности мерења запослених у сектору пољопривредне производње и посебне методологије мерења привредне активности у делатности Пословање некретнинама, ове две делатности смо искључили из посматрања.

8
Концепт инпутиране ренте, видети: http://arhiva.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=454

БДВ по запосленом
у 2018. години, у еврима

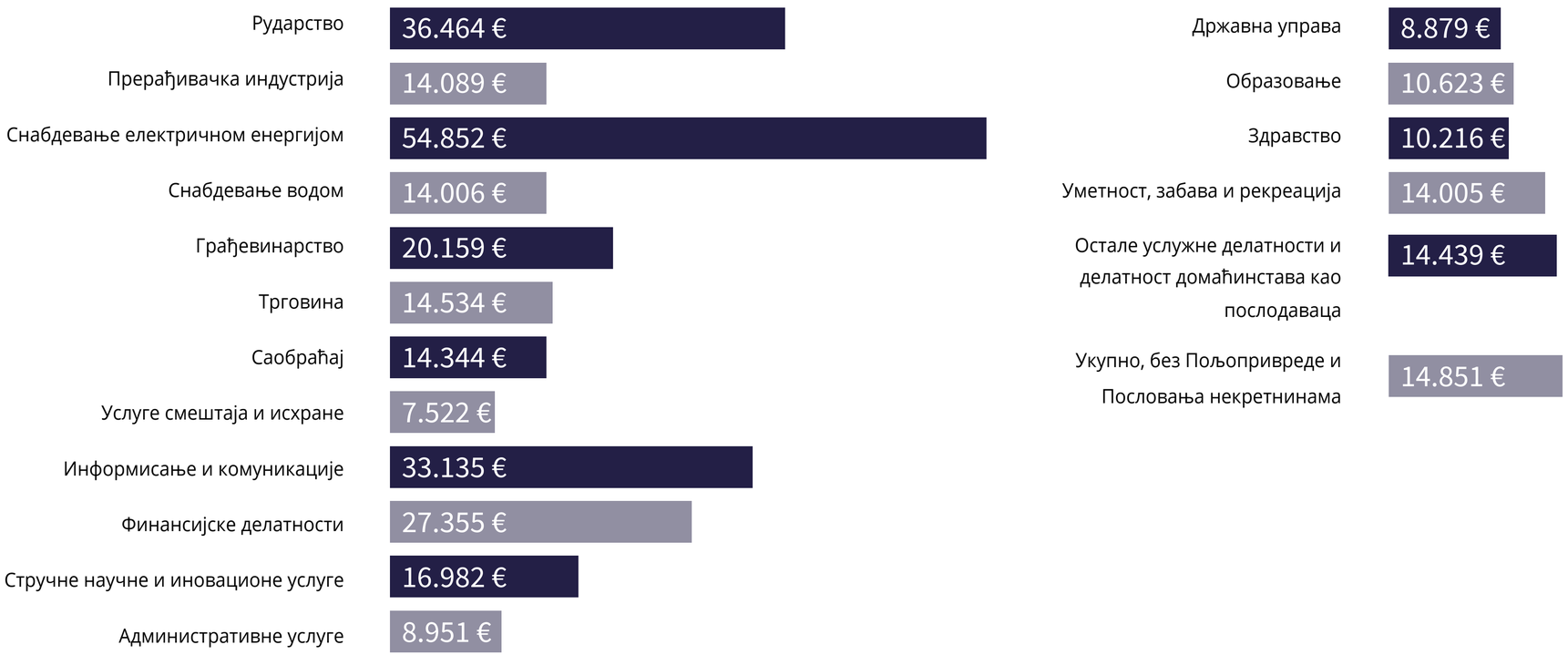

Извор:SORS

Конкретни подаци за 2018. годину показују да је бруто додата вредност по запосленом у просеку износила око 14.850 евра. И даље ћемо користити просечан укупни годишњи одлив од 49.089 лица који је коригован прилагођеном старосном структуром, тако да се у даље разматрање узима 46.144 радно активна лица. Следећа претпоставка је да главни разлог њиховог одласка, пронаћи посао у струци и пронаћи било какав посао, није постојао, односно, да је динамика привредне активности створила простор за њихово упошљавање, те да су током целе 2018. године имали статус запослених лица. Користећи се просечним износом по раднику, долазимо до опортунитентног трошка у погледу изгубљене бруто додате вредности у износу од 685,3 милиона евра. Ово представља директан негативан ефекат на ниво потенцијалног БДП.

Имајући у виду да одлазак овог броја људи значи и смањење укупне потрошње, односно пад агрегатне тражње, која ће у крајњој линији утицати на контраховање обима производње и услуга, а самим тим и бруто додате вредности односно БДП долазимо до индиректног утицаја миграционог тока на привредну активност. Користећи податке о просечној годишњој нето заради и броју радно активних лица која су емигрирала а затим релацију (или да кажемо коефицијент еластичности, условно речено) између кретања личне потрошње и креиране новостворене вредности, овај индиректни ефекат процењујемо на 151,1 мил. евра.

Услед немогућности да се годишњи одлив становништва спречи њиховим запошљавањем, генерисан годишњи губитак бруто додате вредности у износу од око 897,3 милиона евра што чини око 2,1% БДП из 2018.

Поред директног и индиректног утицаја у макроекономским анализама се често говори и о тзв. индукованом утицају. Будући да се под њим подразумева велики број посредних рефлексија на привредне токове потпуна квантификација је готово немогућа. Примера ради, останак овог број становника у земљи подразумева и потребу за већим бројем лекара, професора, стоматолога, фризера итд. који би опет својим платама креирали додатну агрегатну тражњу, која би опет дала импулс производњи претварајући цео овај ток у circulus vitiosus ефеката које је немогуће у потпуности сагледати и вредновати.

Одлазак овог броја људи представља опортунитентни трошак и за државу, у смислу изгубљених пореских прихода у будућности. Овде се пре свега мисли на порезе на доходак, доприносе за социјално осигурање, ПДВ и акцизе као најиздашније буџетске приходе. Користећи се расположивим подацима о броју радника, укупној личној потрошњи, буџетским приходима и њиховим међусобним релацијама овај износ процењујемо на 203,2 млн евра. Како се ради о новцу који би преко државне касе у наредној итерацији био преточен у потрошњу (робе и услуге, капитална улагања, раст плата и пензија) чиме би такође стимулативно деловао на привредну активност и овај утицај такође сврставамо у групу индукованих ефеката и служећи се оцењеним фискалним мултипликатором процењујемо га на 60,1 мил. евра.

Добијени резулатати показују да је директно и индиректно, услед немогућности да се годишњи одлив становништва спречи њиховим запошљавањем, генерисан годишњи губитак бруто додате вредности у износу од око 897,3 милиона евра што чини око 2,1% БДП из 2018. године. Упрошћено речено, сваки радно активни становник емигрирањем из Србије са собом у просеку однесе најмање око 19.500 евра неког будућег годишњег БДП који је могао бити остварен. Само на први поглед уоачава се велика разлика између делатности, па се тако за ИКТ стручњака, будући да говоримо о прилично хомогеној делатности у погледу радне снаге, долази до износа од око 40.800 евра. Са друге стране, процена за здравствене раднике захтева далеко детаљнију расположивост података и дубљу анализу како би се оценио опортунитентни трошак одласка доктора специјалисте, медицинског техничара или пак возача санитета.

Ефекти миграција на економску активност по особи, у еврима

Извор:
Прорачун аутора

Макроекономске реперкусије одласка радно активног становништва могуће је сагледати и преко концепта потенцијалног БДП. Потенцијални БДП заправо представља максимални ниво привредне активности, који неће генерисати неку од макроекономских неравнотежа (раст инфлације, спољнотрговинског дефицита, буџетског дефицита, јавног дуга, итд), а дефинисан је расположивим људским и физичким капиталом и технолошким прогресом (факторском продуктивношћу). Можемо рећи да потенцијални БДП представља дугорочни тренд кретања привредне активности око кога у ограниченим временским интервалима осцилира реализовани ниво производње и услуга.

Стога потенцијални БДП у основи одређује ниво развијености земље, а тиме и стандарда грађана.
Постоје два приступа мерења потенцијалног БДП. Према првом приступу потенцијални БДП се посматра као трендна путања кретања стварног БДП. За потребе овог рада користили смо се другим приступом, који почива на Коб-Дагласовој производној функцији, а по којој је потенцијални БДП детерминисан стварним капиталом, природним нивоом запослености и техничким прогресом.

Доприноси фактора призводње потенцијалној стопи раста

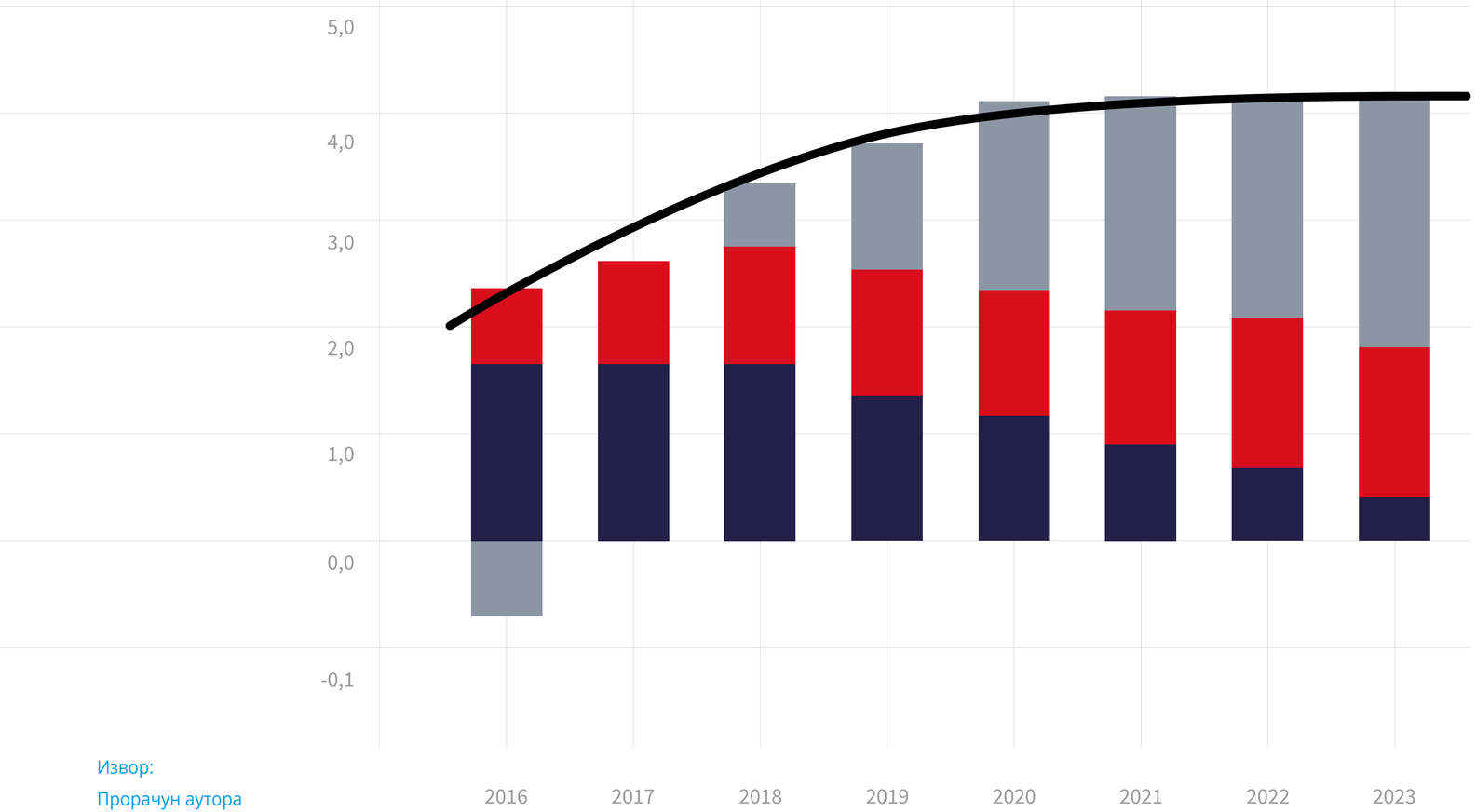

Извор:
Прорачун аутора

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ

Србија заправо, интензивираним одласком становника са знањем и вештинама, губи маневарски простор за подизање потенцијалног БДП преко фактора људског капитала.

Према расположивим подацима у последње три године утицај радне снаге као ресурса је давао значајан допринос расту потенцијалног БДП, што је у складу са кретањима на тржишту рада и рапидним падом незапослености. Овај утицај ће очекивано слабити са успоравањем динамике смањења незапослености и према пројекцијама бити миноран у тренутку када се достигне стопа природне незапослености. Природна стопа незапослености од 5–6%, према пројекцијама које узимају у обзир тренутна кретања на тржишту рада, пројектоване стопе привредног раста, демографске токове и миграциона кретања требало би да буде достигнута до 2025. године. Подаци показују да привреда Србије улази у зону еквилибријума стварног и потенцијалног БДП. **У ситуацији достигнуте природне незапослености и изједначеног стварног и потенцијалног БДП Србија заправо, интензивираним одласком становника са знањем и вештинама, губи маневарски простор за подизање потенцијалног БДП преко фактора људског капитала**. Проблем додатно усложава чињеница да је ниво инвестиција недовољан за значајније унапређење другог производног фактора, као и да је ниво домаће штедње као један од извора инвестиционог циклуса на прилично ниском нивоу. У том погледу, одлазак радно активног становништва са стеченим знањима и вештинама као и одлазак младих који доносе нова знања и брзо их надограђују оним која су искуствено формирана добија димензију дугорочног негативног ефекта на привредни ток.

9
Милојко Арсић, http://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/10/%D0%A0%D0%B0%D0%B4-2.pdf

Funded by UK Government

Економска корист од миграције становништва

3.3

Оцена ефеката миграционог циклуса зависи од аспекта посматрања. Са становишта појединца, активност економске миграције носи позитивне ефекте будући да представља кретање „на боље“. Глобално посматрано такође преовладава позитивни утицај миграционих процеса јер подижу свеопште благостање, повећавају ефикасност и доприносе глобалном расту. Један број аутора овај процес пореди са процесом несметаних токова робе и капитала истичући његов значај за глобалну економију. Са друге стране, посматрано са локалног и националног нивоа, емигрирање квалификованог и високообразованог радно активног становништва представља губитак заједнице.

Ипак, као што смо већ навели, ови процеси са собом носе двосмерне утицаје на националну економију. Покушали смо да квантификујемо негативне економске ефекте кроз трошкове образовања лица које емигрира, као и опортунитентни трошак у смислу изгубљене будуће користи и квантификације утицаја на БДП, али неизоставан је осврт и на позитивне утицаје ових процеса, иако их већина демографа и социолога сматра нуспојавом.

Најзначајнија корист емиграционог тока јесу дознаке. Дознаке представљају новац трансферисан од стране лица која су емигрирала ка њима блиским лицима у земљи порекла. Њихов прилив побољшава квалитет живота примаоца али и значајно утиче на економију једне земље каква је Србија. По висини учешћа дознака у БДП Србија се налази у самом врху европских земаља, тачније уз Албанију на првом месту, са учешћем између 5% и 6% БДП. Шире посматрано, уколико поред дознака радника узмемо у обзир и друге изворе као што су ино-пензије, остали лични трансфери и доходак од рада наших резидената од привремених послова у иностранству учешће у БДП се креће око 8%. Поређења ради прилив по основу страних директних инвестиција (нето) у последње три године у Републици Србији у просеку је износио 6,3% БДП односно око 2,5 млрд. евра.

Дознаке радника, у милионима евра

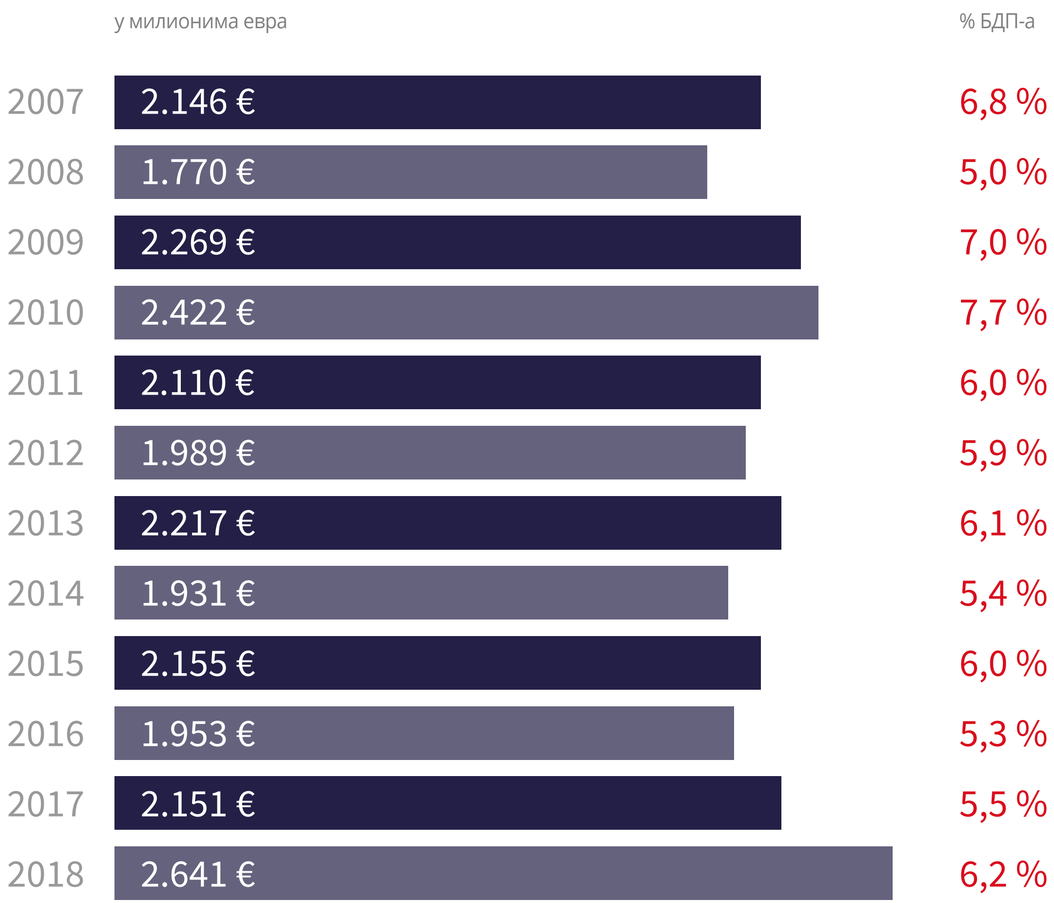

Извор: Народна банка Србије

Наведени износи значајни су посматрано и на макроеконоском нивоу. Директно утичу на смањење дефицита текућег рачуна али и смањују депрецијацијске притиске на домаћу валуту. Укупни приливи из иностранства чине око 12% личне потрошње становништва и то говори о њиховом сигнификантном утицају на БДП преко ове расходне компоненте. Ипак, за квантификацију утицаја дознака на привредну активност неопходно је сагледати структуру њихове алокације. Према истраживању које је спровео РЗС за 2014. и 2015. годину, доминантан део овог износа одлази у личну потрошњу становништва, око 70%. Улагање у некретнине чини око 26%, док инвестирање у бизнис чини тек 3% овог износа. У штедњи становништва завршава тек скромних око 1%.

Где су отишла средства из дознака у 2014. и 2015. години

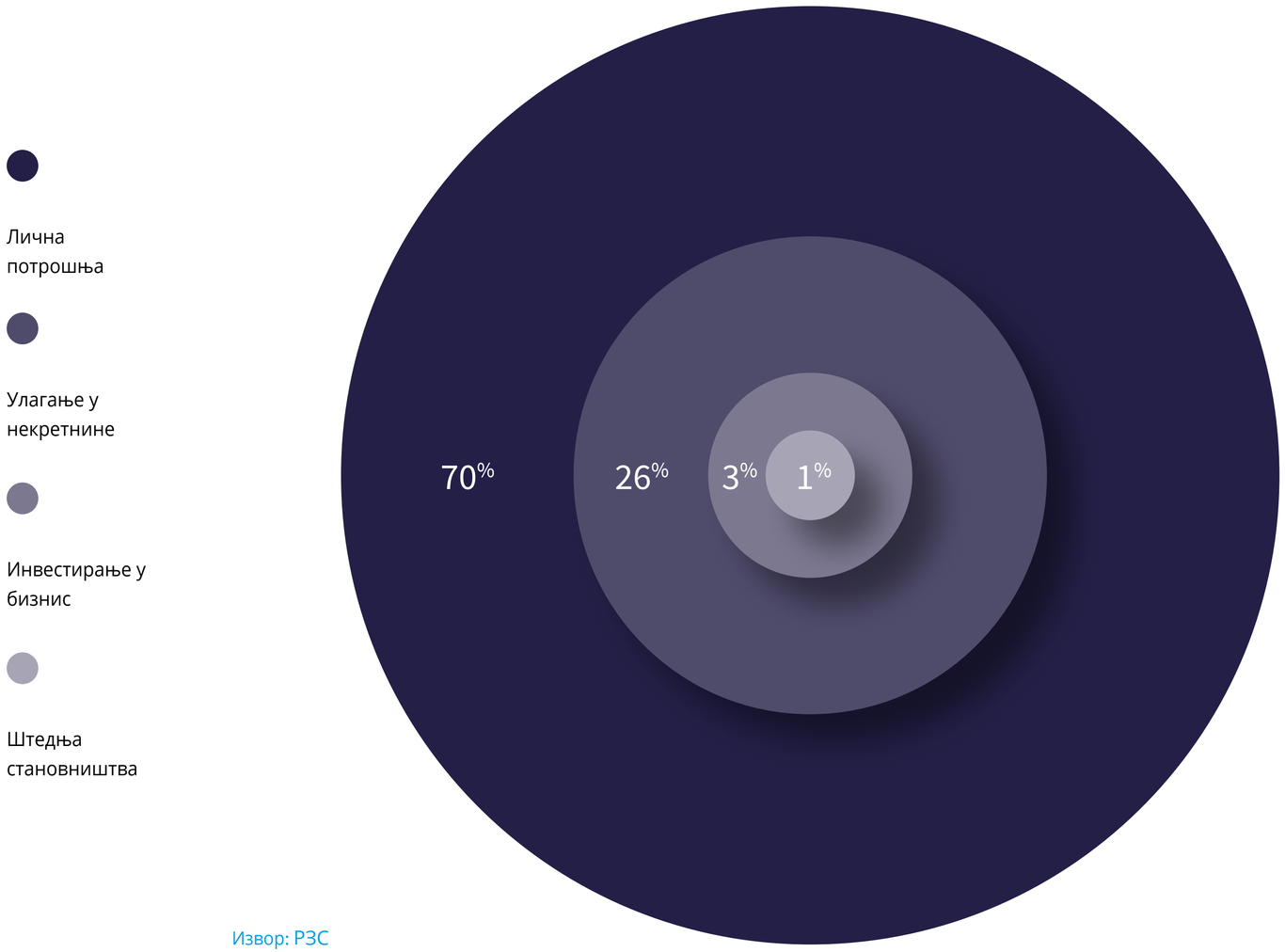

Извор: РЗС

Дознаке се не могу посматрати као генератор будућег развоја или додатног раста све док инвестициона компонента не буде била знатно јача.

Увид у структуру алокације трансферисаних средстава намеће закључак да ова средства имају важну улогу у националној економији али не могу се посматрати као генератор будућег развоја или додатног раста све док инвестициона компонента не буде била знатно јача. Такође, све чешће се можемо сусрести са упозорењима да ће овај извор финансирања текућег рачуна почети да опада услед промене природе миграција у којој сада превладава исељење читавих породица као и услед смене генерација у мигрантској популацији.

Са друге стране, глобализација и модернизација пословања омогућила је далеку лакшу преносивост целокупних бизниса у услужном сектору и данас довела до успостављања тренда тзв. трансфера послова. Ови случајеви забележени су посебно у годинама непосредно након светске економске кризе. Наиме, суочени са неопходношћу смањења трошкова пословања, између осталог и трошкова радне снаге, закупа простора и пратећих трошкова, многе компаније из сектора услуга су селиле своје послове у земље у развоју. Испоставило се да су мигранти у тим компанијама управо били главна карика повезивања, па данас у Србији послују огранци немачких, америчких и канадских ИТ фирми, траспортно-логистичких фирми, компанија из делатности кол (*call*) центара насталих управо кроз ове процесе. Проактивна улога државе на креирању афирмативних услова за интензивирање оваквих активности свакако би у догледној будућности значајно увећала њихов значај и на раст и на развој националне економије.

4 Закључак

Глобални тренд интензивирања миграционих токова радне снаге, пред Србију као традиционално емиграциону земљу, поставља комплексан изазов који захтева интердисциплинарни приступ са детаљним и дубоким анализама, како би биле креиране делотворне и ефикасне мере у циљу ублажавања негативних и максималне искоришћености позитивних ефеката који ове процесе прате. Чини се да ови ефекти никада нису били тако видљиви као данас, почев од стално отворених огласа за возачима до забрињавајућих података о одласку здравствених радника.

Пројектовање будућности на бази раста негативног миграционог салда и деценијски негативних демографских трендова даје депримирајућу слику српског друштва у не тако далекој будућности. Индолентно кретање привредне активности, поремећаји на тржишту рада, притисци на пензиони фонд, растућа потреба за социјалном заштитом старих лица су неке од већ видљивих манифестација економске компоненте ефекта миграционог процеса.

Овим радом покушало се доћи до квантификације основних економских елемената миграционе активности. За добијање потпуне слике неопходно је сагледавање економске компоненте у релацији са демографским, социолошким, политиколошким, културолошким и другим елементима миграционог тока. Ограниченост доступних података за сада спречава сагледавање овог феномена у свим димензијама, али добијени резултати представљају добар и користан основ за даље продубљивање анализе.

Funded by UK Government

Литература

1. Paul Collier, *Exodus: How Migration is Changing Our World, Oxford University Press, 2013.*
2. *International Migration Outlook 2018*, OECD, 2018.
3. *Миграције студената*, Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Републички завод за статистику, 2018.
4. Мирјана Рашевић, *Миграције и развој у Србији*, Швајцарска агенција за развој и сарадњу (SDC), Међународна организација за миграције (IOM) и Програм за развој Уједињених нација (UNDP), у оквиру глобалног заједничког пројекта „Укључивање миграције у националне развојне стратегије“ 2014-2018.
5. Владимир Станковић, *Србија у процесу спољних миграција*, Републички завод за статистику, 2014.
6. *Non-Observed Economy-Remittances*, Final Project Report. Data Collection Project No. 19. IPA 12 Multy-beneficiary Statistical Cooperation Programme, Statistical Office of the Republic of Serbia, 2015.
7. Милојко Арсић, *Дугорочне последице економског слома привреде Србије током 90-их година 20-ог века*, Економске идеје и пракса, 2016.

7- Истраживања „*Јачање капацитета за инклузивни локални развој на југу Србије*“ и „*Промоција изградње мира на југу Србије*“, Центар за слободне и изборе и демократију 2010. и 2013.

8- Истраживање „*Територијални капитал у Србији: структурни и делатни потенцијал локалног развоја*“, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, 2013. и 2014.

0/- *System of National Accounts 2008*, EC, IMF, OECD, UN, WB, 2009.

00- *Процена вредности услуга становања применом user cost метода у Србији*, Републички завод за статистику http://arhiva.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Nacionalni/ImputiraneRente.pdf

01- Beth Asch, *Emigration and its Effects on the Sending Countries*, Center for research on immigration policy, 1994.

Funded by UK Government

Анализу је израдио Институт за развој и иновације – ИРИ, а припремили су је мр Раде Ћирић, Томислав Деспић, Марија Сузић и Ненад Јевтовић.

Мисија ИРИ-а је подстицање развоја Републике Србије кроз раст заснован на знању, иновацијама и предузетништву, који за циљ има повећање квалитета и броја запослених.

Визија ИРИ-а је да постане незаобилазни партнер привредних субјеката и институција у постизању привредног развоја Републике Србије заснованог на знању, иновацијама и предузетништву.

Funded by UK Government

WFD | WESTMINSTER FOUNDATION FOR DEMOCRACY

Western Balkans Democracy Initiative

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ И ИНОВАЦИЈЕ

Funded by UK Government